
L'Amèrica Llatina: aspectes productius i comercials a l'era actual

**Àrees econòmiques: l'Amèrica Llatina i
Àsia**

PID_00272588

Noelia Parajuá Carpintero

Temps mínim de dedicació recomanat: 3 hores

Noelia Parajuá Carpintero

L'encàrrec i la creació d'aquest recurs d'aprenentatge UOC han estat coordinats pel professor: Albert Puig Gómez (2020)

Primera edició: febrer 2020
© Noelia Parajuá Carpintero
Tots els drets reservats
© d'aquesta edició, FUOC, 2020
Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona
Realització editorial: FUOC

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars dels drets.

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Estructura productiva actual	7
1.1. El sector agrícola	7
1.1.1. La producció agrícola	7
1.1.2. El pes del sector agrícola en el PIB	9
1.2. Dotació de recursos i activitats extractives	10
1.2.1. El cas dels minerals	10
1.2.2. La qüestió del petroli i del gas natural	12
1.2.3. Contribució de les activitats extractives al PIB	13
1.3. Indústria i construcció	14
1.4. El sector de serveis	15
2. Aspectes comercials	18
2.1. Marc institucional comercial	18
2.1.1. Acords multilaterals. L'OMC a l'Amèrica Llatina	18
2.1.2. Acords regionals. La integració econòmica a l'Amèrica Llatina	19
2.1.3. Altres formes d'integració	21
2.2. El pes del comerç exterior	22
2.3. El comerç exterior de béns	23
2.3.1. Tipologia de les exportacions de béns	23
2.3.2. Principals socis en el comerç de béns	25
2.4. El comerç exterior de serveis	28
2.5. Participació en les cadenes globals de valor (CGV)	29
Resum	34
Bibliografia	37

Introducció

L'Amèrica Llatina ha suscitat des de sempre un gran interès des del punt de vista econòmic. En aquest mòdul intentarem apaivagar aquesta inquietud. Amb aquesta finalitat, explorarem l'economia de la regió, tenint en compte fonamentalment la dimensió productiva i comercial. Amb això, també s'espera continuar al mòdul 1, complementant els coneixements adquirits fins ara.

Aquest mòdul es divideix en dos grans blocs. El primer aborda l'estructura productiva. En aquest analitzarem el sector primari, format per les activitats agràries (apartat 1.1) i les activitats extractives (apartat 1.2). A més a més, destacarem la gran riquesa de la regió pel que fa als recursos naturals i miners. En els apartats 1.3 i 1.4, ens centrarem en el sector secundari (que engloba tant la indústria com la construcció) i el sector de serveis.

En el segon bloc tractarem el comerç exterior, tant *intraregional* com *extraregional*. Per tal d'entendre les lògiques comercials, cal conèixer, en primer lloc, els acords comercials i altres formes d'integració existents a la regió, que es veurà a l'apartat 2.1. Un cop fet aquest primer pas, evidenciem el pes del sector extern (apartat 2.2), analitzarem el comerç de béns (apartat 2.3) –al qual dedicarem més protagonisme per ser el més important per a l'Amèrica Llatina– i el comerç de serveis (apartat 2.4). Finalment, parlarem de la integració de la regió a les cadenes globals de valor (apartat 2.5).

Al llarg del mòdul exposarem les tendències i els trets de l'Amèrica Llatina en general, però també en l'àmbit individual, destacant les singularitats de cada país quan sigui oportú.

Objectius

- 1.** Oferir una visió panoràmica de l'estructura productiva de l'Amèrica Llatina, revisant la seva evolució recent i l'estat actual.
- 2.** Mostrar el pes relatiu de cada sector en el conjunt de l'economia, identificant els productes protagonistes i les particularitats en l'àmbit nacional.
- 3.** Plantejar la importància de la producció agrària i de les activitats extractives, posant de manifest les grans reserves de minerals i hidrocarburs que es troben a la regió.
- 4.** Oferir una guia dels principals acords comercials i processos d'integració econòmica –i d'altres tipus– que s'han desenvolupat.
- 5.** Evidenciar el pes del sector extern en l'economia llatinoamericana, i identificar les característiques del comerç de béns i serveis, basant-nos en la classe de productes i socis comercials.
- 6.** Analitzar la participació dels països llatinoamericans en les cadenes globals de valor (CGV).

1. Estructura productiva actual

Aquest primer apartat gira entorn de l'**estructura productiva** de l'Amèrica Llatina, és a dir, el pes que representa cada sector econòmic o activitat (agricultura, indústria, serveis...) en relació amb el conjunt de l'economia. Mostrem l'evolució i l'estat actual de la regió en general, però també les característiques més significatives de cada país llatinoamericà. A més, es plantejaran altres qüestions fonamentals pel que fa a la realitat productiva de la regió.

1.1. El sector agrícola

El sector agrícola ocupa un lloc primordial en l'economia llatinoamericana. Encara que el seu pes en el conjunt de l'economia hagi patit un lleuger descens en les últimes dècades, la producció agrícola ha augmentat profusament i continua tenint un pes important en les exportacions. En els subapartats següents explorarem amb més profunditat les qüestions relatives a la producció d'aquest sector i la seva contribució al producte interior brut (PIB).

1.1.1. La producció agrícola

La situació geogràfica i climàtica de l'Amèrica Llatina l'ha dotat d'unes **condicions ideals** per a un gran nombre de cultius. Per aquest motiu, històricament les activitats agrícoles han tingut una prominència indiscutible.

Com mostra la taula 1, la producció agrícola ha experimentat un **creixement espectacular** en les últimes dècades. Segons les dades de la CEPAL, aquesta tendència es constata en totes les categories de productes. La producció de **canya de sucre** es troba al capdavant en volum (983.971 tones el 2014), duplicant-se gairebé des de l'any 1990. També sobresurten el **blat de moro** i la **soja**, les produccions dels quals estan entre les més voluminoses. En ambdós casos, el creixement en el període 1990-2014 ha sigut exponencial. La producció de blat de moro ha augmentat un 210,49% i la de soja un 364,93%.

Taula 1. Producció agrícola (en milers de tones) i creixement durant el període 1990-2014 (%) a l'Amèrica Llatina

	1990	2000	2010	2014	Creixement
Arròs	15.554	22.989	25.477	27.755	78,44%
Cafè	3.870	4.287	4.956	4.858	25,53%
Canya de sucre	492.419	534.633	924.377	983.971	99,82%
Fesols secs	4.619	5.172	5.821	6.358	37,66%

Font: elaboració pròpia amb dades de la CEPAL i la FAO.

	1990	2000	2010	2014	Creixement
Blat de moro	49.636	76.215	117.375	154.115	210,49%
luca	32.059	30.780	33.296	32.308	0,78%
Soja	33.699	57.340	132.779	156.678	364,93%
Sorgo	10.067	11.291	13.715	16.414	63,05%
Blat	20.723	23.502	30.437	27.531	32,85%
Patates	11.468	14.271	16.624	17.594	53,42%
Pinya	2.879	4.769	7.404	9.270	222,02%
Cocos	2.512	4.099	5.106	5.332	112,23%
Llet de vaca	40.566	57.886	74.639	80.713	98,97%
Carn de bou	11.094	13.814	17.169	18.213	64,17%

Font: elaboració pròpia amb dades de la CEPAL i la FAO.

Quant a l'àmbit nacional, es poden identificar les següents característiques distintives:

- El Brasil i Mèxic són els països amb més produccions agrícoles. En el cas de la **canya de sucre**, el **Brasil** és indiscutiblement el principal productor. El 2014, la producció brasilera va representar el 75% del total de la regió.
- El **Brasil** també és líder en el cas del **blat de moro** (el seu volum de producció va assolir el 51,83% del total en el mateix any). L'Argentina i Mèxic són altres dels productors destacats. La seva contribució al total va ser del 21,47% i del 15,19%, respectivament.
- Pel que fa a la **soja**, un altre dels productes «estrella» de la regió, la seva producció es duu a terme principalment pel **Brasil** (55,37% del total el 2014) i l'**Argentina** (34,08% del total el 2014).
- Altres casos en què s'identifica una certa especialització nacional són el del **cafè** (Bolívia és el principal productor, acaparant un 58% del total el 2014, seguit per Colòmbia, amb un 15%), i la **pinya** (Costa Rica és el principal productor de l'Amèrica Llatina amb una quota del 31%).

1.1.2. El pes del sector agrícola en el PIB

Malgrat l'enorme augment de la producció agrícola, **el pes del sector¹ ha disminuït** a tota la regió en termes relatius. Tal com mostra la taula 2, la seva contribució al PIB ha passat del **6,5%**, el 1990, al **4,9%**, el 2017. Aquesta caiguda no ha sigut uniforme, en alguns anys s'han experimentat pujades. No obstant això, la tendència a la baixa es manté a llarg termini.

⁽¹⁾També inclou la ramaderia i la pesca. Tanmateix, aquestes dues activitats tenen un pes menor en relació amb els productes agrícoles a l'Amèrica Llatina.

Taula 2. Contribució al PIB per sectors a l'Amèrica Llatina del 1990-2017 (% , preus corrents)

ACTIVITAT	1990	2000	2010	2017
Agricultura, ramaderia i pesca	6,5	4,8	4,7	4,9
Explotació de mines i pedreres	5,9	4,5	6,2	3,1
Indústries manufactureres	18,6	15,9	13,8	12,8
Subministrament d'electricitat, gas i aigua	2,3	2,5	2,5	2,5
Construcció	4,6	6,0	6,1	5,7
Comerç i hostaleria	16,2	13,9	13,3	14,5
Transport i comunicacions	5,9	7,4	7,4	7,1
Serveis financers	19,4	20,1	16,5	17,7
Administració pública	18,2	19,1	20,8	22,2
Valor agregat total	95,2	91,3	89,1	89,1

Font: elaboració pròpia amb dades de la CEPAL.

Descriure la tendència de tota la regió és una tasca relativament fàcil. Fer el mateix exercici a nivell de país implica, al contrari, un exercici de més envergadura. Cada país llatinoamericà ha seguit la seva trajectòria particular. Per tal de sintetitzar-ho, ens centrarem en la situació actual agrupant els països en **quatre grans grups** prenent com a referència **la mitjana regional** (taula 3):

Taula 3. Classificació dels països de l'Amèrica Llatina segons el pes del sector agrícola (% PIB)

Peso del sector agrícola	País
Inferior a la mitjana	Bahamas (1,1%), Barbados (1,6%), Panamà(2,4%)
Al voltant de la mitjana	Cuba (3,9%), Mèxico (3,6%), Brasil (5,4%), Xile (4,2%), Costa Rica (5,1%), Uruguai (5,7%)
Superior a la mitjana	Colòmbia (7,4%), Equador (9,3%), Perú (7,6%), Jamaica (7,7%)
Molt superior a la mitjana	Bolívia (13,4%), Hondures (13,2%), Haití (23,5%)

Font: elaboració pròpia amb dades de la CEPAL.

L'«agronegoci»

L'«agronegoci», caracteritzat pels monocultius destinats a l'exportació en mans d'empreses transnacionals (ETN), és la realitat de gran part dels països llatinoamericans. Reproduint les lògiques plantejades en el mòdul 1, també constitueix una important font de conflicte social (com el conegut «acaparament de terres») i de dany mediambiental (derivat de les tècniques intensives de cultiu i de l'ús de fertilitzants i pesticides artificials).

Per a saber-ne més: <https://viacampesina.org/es/>

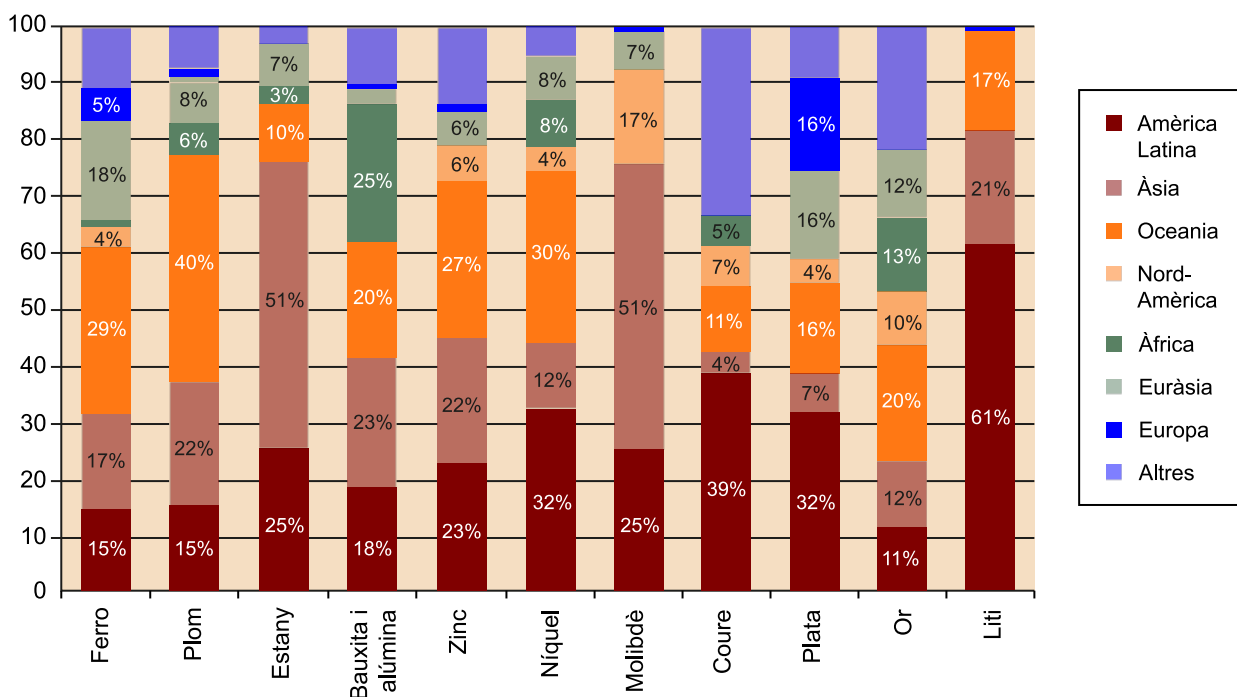
1.2. Dotació de recursos i activitats extractives

L'Amèrica Llatina alberga una gran riquesa mineral i fòssil. En aquest subpartat exposarem amb més detall les reserves que es troben a la regió, i analitzarem la contribució de les activitats relacionades amb la seva extracció i/o producció al PIB. També designarem algunes de les implicacions socials i mediambientals que comporta el desenvolupament d'aquesta activitat.

1.2.1. El cas dels minerals

Com va quedar al descobert en el mòdul anterior, el territori llatinoamericà també ha estat una font històrica de recursos minerals: els colonitzadors van omplir les arques amb or, plata, etc. i altres metalls preciosos. Avui en dia, l'Amèrica Llatina encara té importants reserves. A la regió, hi ha les provisions més grans del món de **liti** (61% del total), **coure** (39%), **plata** (32%) i **níquel** (32%), així com quantitats significatives d'altres minerals (vegeu figura 1).

Figura 1. Reserves mundials de minerals per regió, 2017 (%)

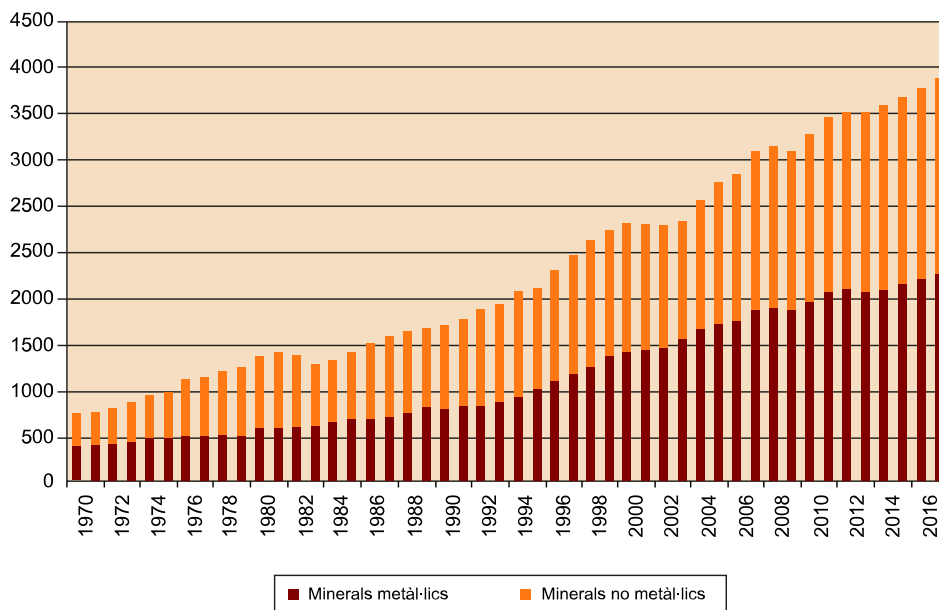

Font: CEPAL, 2018.

Entre els països llatinoamericans amb els dipòsits més grans destaca **Xile**, que acapara el 48,2% de les reserves de liti a escala mundial, i també té importants dipòsits de coure; **Mèxic**, amb les reserves més grans de plata i, en menor mesura, de coure; el **Perú**, on és rellevant l'or i el coure; l'**Argentina**, amb importants dipòsits de liti; i el **Brasil**, on es troba el 14% de les reserves mundials de ferro i també importants emmagatzematges de coure.

L'**extracció de minerals** de la regió ha continuat creixent en les últimes dècades. Des de 1990 fins a l'actualitat, s'ha més que doblat, assolint al voltant de 4.000 milions de tones el 2017 (vegeu figura 2).

Figura 2. Extracció domèstica de minerals metàl·lics i no metàl·lics a l'Amèrica Llatina, 1970-2017 (en milions de tones)

Font: CEPAL, 2018.

1.2.2. La qüestió del petroli i del gas natural

A les importants reserves minerals, s'hi han d'afegir els «més recents» descobriments de **reserves d'hidrocarburs**. Segons les dades de la CEPAL, l'Amèrica Llatina és la segona zona del món amb les provisions de petroli més grans (després de l'Orient Mitjà), concentrant-ne una proporció superior al 20%.

Veneçuela és indiscutiblement el país protagonista, tant en el cas del petroli com en el del gas natural. En el primer dels casos, compta amb les reserves més importants a escala mundial (equivalents a 309.000 milions de barrils de petroli en provisió).² En el **territori brasiler** també hi ha reserves d'aquest preuat fòssil, però en quantitats molt més petites (12.007 milions de barrils).

Pel que fa al gas natural, Veneçuela també se situa com el país amb els dipòsits més grans de l'Amèrica Llatina i entre els primers en l'àmbit global (5.696.790 MMm³ segons les estimacions de 2016). Ara bé, en aquest cas, només representarien el 3% de les reserves globals. Altres països de la regió amb dotacions de gas natural són l'Argentina, Bolívia, el Brasil i el Perú, que oscil·len entre els 250.000 i els 400.000 MMm³ (Sbroiavacca *et al.*, 2019).

⁽²⁾Dades de l'Agència Central d'Intel·ligència estatunidenca (CIA). Veneçuela superaria per aproximadament 43.000 milions el següent país de la llista, Aràbia Saudita (266.005 milions de barrils) i al tercer, el Canadà (amb 169.000 milions de barrils). Font: BBC, 2019.

Mentre que les extraccions minerals han augmentat incessablement en les últimes dècades, en el cas dels hidrocarburs aquesta tendència no és tan clara. Tal com mostra la taula 4, la **producció de petroli** s'ha mantingut relativament estable durant tot el període, encara que amb una **tendència a l'alça**. El volum total de producció de la regió va ser de 416.379 milers de tones el 1995 i de 499.812 el 2014.

En la producció de **gas natural**, sí que s'observa un **fort augment**, duplicant-se des del 1990 al 2014. En aquest últim any, tota la producció de l'Amèrica Llatina va assolir els 8.916 petajoules.³ L'Argentina i Mèxic són, amb diferència, els principals països productors. El volum de la seva producció va ser de 1.513 i 1.734 petajoules, respectivament (2014). Com en el cas anterior, tot i que Veneçuela és el país amb més reserves, la seva producció no és la més elevada.

Taula 4. Producció de petroli cru (milers de tones mètriques) i gas natural (petajoules), 1995-2014

	Petroli cru			Gas natural		
	1995	2005	2014	1995	2005	2014
Argentina	35.888	33.934	28.664	992	1.857	1.513
Brasil	25.803	72.436	111.816	193	429	838
Colòmbia	30.253	27.123	51.064	169	285	497
Equador	20.100	27.746	26.625	9	18	41
Mèxic	141.319	175.082	125.472	1.102	1.424	1.734
Perú	6.071	3.892	3.410	19	68	551
Veneçuela	146.191	149.721	140.688	1.162	1.058	914
TOTAL	416.379	504.812	499.812	4.122	6.783	8.619

Font: elaboració pròpia amb dades de la CEPAL i l'ONU.

Nota

Un aspecte que ens pot cridar l'atenció és que les dotacions més grans d'aquest recurs no impliquen més producció. És a dir, tot i que Veneçuela té grans reserves, la seva producció no és significativament superior a la del Brasil o Mèxic (vegeu taula 4, any 2014).

⁽³⁾Un petajoule equival a mil bilions de joules (és a dir, a un factor de 10^{15}).

1.2.3. Contribució de les activitats extractives al PIB

Mentre que la producció en unitats físiques –tant de minerals com d'hidrocarburs– ha continuat creixent a l'Amèrica Llatina, el pes relatiu del PIB **ha disminuït**. Les activitats extractives i mineres han passat de representar el 5,9% del PIB el 1990, al 3,1% en l'actualitat.

A l'hora de buscar una explicació per aquest fenomen se supedita, en primer lloc, la **forta volatilitat** i la **fluctuació** que caracteritza als preus d'aquesta classe de matèries primeres en el mercat mundial. En l'anàlisi del PIB en preus corrents, no hem de perdre de vista aquesta qüestió.

Actualment, els països amb més contribució d'aquest sector al total del seu PIB⁴ són **Bolívia** (10,8%), **Xile** (10,15%) i el **Perú** (9%). Suposem que també és així en el cas de **Veneçuela**, que la seva última dada disponible és de 2010 i en què les activitats extractives van representar un 27% del PIB. Altres països amb pes significatiu són Colòmbia (4,9%), l'Equador (4,8%), Mèxic (4,1%) i l'Argentina (3,0%).

⁽⁴⁾PIB de 2017 mesurat en preus corrents.

L'«ombra» de la mineria

L'activitat minera a l'Amèrica Llatina comporta grans reptes. D'una banda, els processos d'extracció, fosa i transport es troben darrere de la contaminació d'aigües, sòls i aire. Així mateix, han provocat la destrucció d'hàbitats i zones protegides –molts d'ells de gran importància per al manteniment de la biodiversitat i els serveis ecosistèmics que proporciona. El **dany mediambiental** és un fet innegable.

D'altra banda, convé subratllar el risc de certes activitats dutes a terme de manera informal i il·legal (com l'extracció de mercuri), que impliquen no només conseqüències mediambientals i sanitàries, sinó també sociopolítiques. L'Amèrica Llatina és la regió amb un nombre més elevat de conflictes relacionats amb l'**activitat minera**. Aquests conflictes representen una part substancial del total de la regió, registrant-se a més un augment en els últims temps.

1.3. Indústria i construcció

Com hem vist en el mòdul 1, la indústria no ha exercit a l'Amèrica Llatina el paper de «motor» de l'economia que sí que ha protagonitzat en altres parts del món. No obstant això, els esforços que es van dur a terme durant el segle passat han tingut els seus resultats i, avui dia, el **sector manufacturer** ocupa un lloc relativament significatiu en l'economia llatinoamericana. El 2017, el pes del sector va ser del **12,8%**.

Pel que fa a la **construcció**, la seva contribució al PIB **ha augmentat lleugerament** en els últims decennis, encara que la seva trajectòria no ha estat uniforme (vegeu taula 2). L'increment net del 1990 al 2017 ha sigut de l'**1,1%**, situant-se avui en el **5,5% del PIB total**.

En la realització d'una **anàlisi per països**, ens trobem amb un escenari heterogeni i amb múltiples singularitats. Per tal d'apropar-nos una mica més a aquesta realitat, ens centrarem en les últimes dades recollides a la taula. Segons aquestes, es pot concloure el següent:

- **Mèxic** és el país on el sector manufacturer presenta el **pes més elevat de la regió** (17,2% del PIB).
- En alguns països de l'**Amèrica del Sud**, la contribució de la indústria se situa al voltant de la **mitjana regional**, que oscil·la entre el 10,1% de Xile i el 13,2% del Perú.
- Els països de les **illes del Carib** es caracteritzen pel **baix pes** de l'activitat manufacturera. Per exemple, és del 2,6% a les Bahames i a Barbados, del 5,4%. També a Panamà és poc significatiu (6,0%).

Nota

Cal assenyalar que des de la dècada dels **anys noranta**, s'ha produït un **descens substancial**. Les dades de la taula 2 en són una mostra. El 1990, el sector va contribuir en un 18,6% al total del PIB. Des de llavors, el descens ha sigut continuat.

- **Panamà** destaca pel **pes de la construcció** en l'economia (19,6%). Convé ressaltar, en el seu cas, un augment espectacular: el 1990 només representava l'1,2% del PIB panameny.
- Altres països on les activitats constructives comporten una contribució significativa al PIB són l'**Equador** i l'**Uruguai** (11,6 i 9,4%, respectivament).

Taula 5. Contribució al PIB del sector manufacturer i la construcció per països, 2017 (%)

País	Manufactures	Construcció	TOTAL
Argentina	13,0%	4,1%	17,1%
Bahamas	2,6%	7,8%	10,4%
Barbados*	5,4%	4,8%	10,2%
Bolívia	10,5%	3,0%	13,5%
Brasil	10,5%	4,1%	14,6%
Xile	10,1%	3,1%	13,2%
Colòmbia	11,9%	6,8%	18,7%
Costa Rica	11,8%	4,2%	16,0%
Cuba*	13,9%	7,0%	20,9%
Equador	14,4%	11,6%	26,0%
Honduras	17,1%	5,8%	22,9%
Mèxic	17,2%	7,4%	24,6%
Panamà	6,0%	19,6%	25,6%
Perú*	13,2%	6,6%	19,8%
República Dominicana	13,1%	9,8%	22,9%
Uruguai	11,7%	9,4%	21,1%

*Dades de 2016

**No es disposa de dades de Veneçuela y Haití

Font: elaboració pròpia amb dades de la CEPAL, 2019.

1.4. El sector de serveis

En aquest últim apartat sobre l'estructura econòmica parlarem del sector de serveis. En aquest grup, s'hi engloben nombroses activitats que, tot i que comparteixen trets comuns, difereixen substancialment entre si. La taula 6 recull les principals categories o subsectors en què es divideix el sector terciari segons la classificació de la CEPAL. També s'indiquen les activitats específiques de cada un d'ells.

Taula 6. Categories o subsectors terciaris i activitats que inclouen

Subsector	Comerç i hosteleria	Transport i comunicacions	Serveis financers	Administració pública
Activitats	Comerç a l'engròs i al detall, reparació de béns, i hotels i restaurants.	Transport, emmagatzematge i comunicacions.	Intermediació financera, activitats immobiliàries, empresarials i de lloguer. Serveis d'intermediació financera mesurats indirectament (SIFMI).	Administració pública, defensa, seguretat social obligatòria, ensenyament, serveis socials i sanitaris, i altres serveis comunitaris, socials i personals.

Font: elaboració pròpia en relació amb la CEPAL.

A l'Amèrica Llatina, la contribució del sector de serveis al PIB total ha superat el 60% en els últims decennis. El seu pes en el conjunt de l'economia també ha experimentat un cert **augment**, passant del 64,5% el 1990 al 67,2% el 2017 (vegeu taula 2).

Els serveis de transport i de l'administració pública han presentat una tendència creixent durant aquest període, contribuint en un 7,1% i un 22,2% al PIB total de la regió el 2017. Per contra, el comerç i els serveis financers han disminuït lleugerament el seu pes. No obstant això, cal destacar la importància d'aquesta segona categoria en l'economia llatinoamericana. El 2017, la seva contribució va ser del 17,7%.

En aquest marc general, hi ha **notables diferències** en les trajectòries i la situació actual dels països de la regió. Com en el punt anterior, ens basarem en les últimes dades (recollides a la taula 6) per tal d'identificar els trets més característics des d'una perspectiva nacional:

- A les illes del Carib és on hi ha els països en què el **sector terciari té el pes més elevat**. Ens referim específicament a les Bahames (74,9%), Barbados (76,8%), Cuba (72,0%) i la República Dominicana (71,3%).
- Amb l'excepció de Cuba, aquests països es caracteritzen per un pes significatiu dels **serveis financers** i del **comerç i l'hosteleria** (dins d'aquesta categoria, el pes més gran correspon a l'hosteleria).
- Cuba presenta els serveis de l'**administració pública** amb la contribució més gran al PIB (34,3%).
- El pes del sector de serveis és **relativament inferior** a l'Argentina (56,9%), Bolívia (53,4%), Colòmbia (50,5%), el Perú (54,5%) i l'Equador (51,2%).
- Al **Brasil**, la contribució del sector terciari és del 67,0%. L'administració pública (30,6%) és la categoria amb més pes, seguida dels serveis financers i del comerç i l'hosteleria.

- Mèxic se situa per sota de la mitjana de la regió. Els serveis contribueixen en un 60,3% al seu PIB total. En el seu cas, convé ressaltar el baix pes de l'administració pública, només d'un 12,0%.

Taula 7. Contribució al PIB del sector de serveis per subsectors, 2017 (%)

País	Transport i comunicacions	Comerç i hosteleria	Serveis financers	Administració pública	TOTAL
Argentina	5,7%	15,2%	13,7%	22,3%	56,9%
Bahamas	7,6%	20,3%	28,8%	18,2%	74,9%
Barbados*	9,5%	22,4%	29,4%	15,5%	76,8%
Bolívia	9,5%	9,5%	14,8%	19,6%	53,4%
Brasil	6,6%	14,9%	14,9%	30,6%	67,0%
Xile	7,7%	11,3%	22,0%	16,6%	57,6%
Colòmbia	7,8%	12,5%	13,4%	16,8%	50,5%
Costa Rica	8,7%	12,4%	24,7%	22,2%	68,0%
Cuba*	9,2%	24,5%	4,0%	34,3%	72,0%
Equador	7,0%	11,7%	16,3%	16,2%	51,2%
Hondures	6,9%	16,8%	15,9%	17,6%	57,2%
Mèxic	7,7%	21,0%	19,6%	12,0%	60,3%
Panamà	11,4%	22,5%	19,1%	11,7%	64,7%
Perú*	8,9%	15,1%	10,1%	20,4%	54,5%
República Dominicana	9,3%	16,4%	12,8%	32,8%	71,3%
Uruguai	5,4%	14,1%	21,5%	20,2%	61,2%

*Dades de 2016

**No es disposa de dades de Veneçuela y Haití

Font: elaboració pròpia amb dades de la CEPAL.

2. Aspectes comercials

En aquesta segona part del mòdul ens centrarem en les transaccions comercials exteriors de l'Amèrica Llatina. Com ja se sap, el comerç internacional s'ha intensificat exponencialment en els últims temps, d'aquí que sigui tant important aquest tema. Aquesta intensificació s'ha determinat, en gran part, pels acords comercials entre països, que també han marcat el rumb de les seves exportacions i importacions. En el primer subapartat d'aquest bloc, incidirem en aquesta qüestió per al cas llatinoamericà, que ens ajudarà a comprendre millor les característiques del seu comerç de béns i serveis, que veurem a continuació.

2.1. Marc institucional comercial

Les aliances comercials dels països llatinoamericans són múltiples en quantitat i heterogènies en la seva naturalesa –des dels acords multilaterals, passant per les formes d'integració econòmica regional tradicional, fins a altres modalitats més recents. A continuació, intentarem aclarir aquest entramat, identificant els seus principals convenis i els seus trets distintius.

2.1.1. Acords multilaterals. L'OMC a l'Amèrica Llatina

Els acords multilaterals de comerç –és a dir, que afecten a tots els països des d'una perspectiva global– s'emmarquen dins de l'Organització Mundial del Comerç (OMC), l'única institució internacional encarregada de les regulacions comercials a escala mundial.

L'OMC ha patit importants transformacions des dels seus inicis, que estan recollides en el GATT (*General Agreement on Trade and Tariffs*), creat el 1947. L'objectiu que se li va encomanar va ser avançar en la liberalització comercial multilateral, tenint un èxit considerable en les rondes que es van celebrar fins a la data. La constitució de l'OMC tal com la coneixem avui dia data de 1995. En aquest moment també va assumir altres funcions, com ara els mecanismes de vigilància o la solució de diferències.

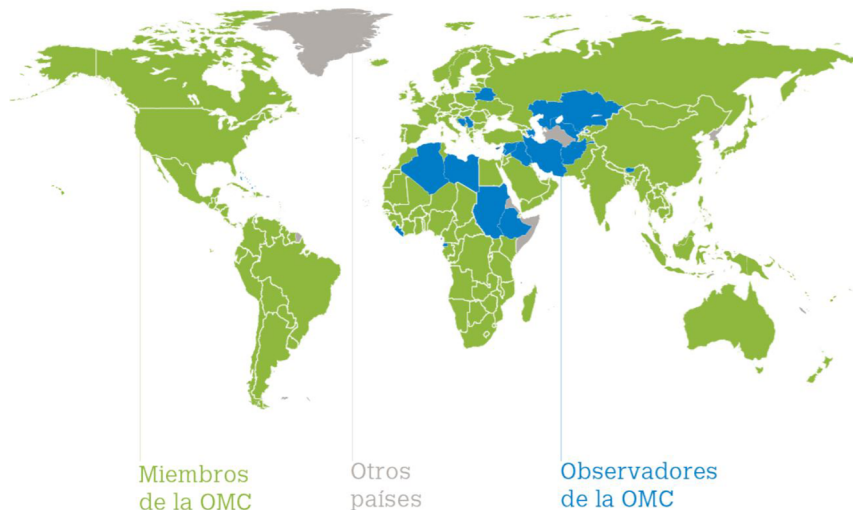
Des de la Ronda de Doha (2001) i la incapacitat per arribar a un acord culminant, l'OMC passa per un moment delicat. Tanmateix, aquells acords pactats fins al moment romanen vigents i són efectius entre els seus membres.

Actualment, 164 països formen part de l'OMC. Com podem observar a la figura 3, la majoria dels països llatinoamericans en són membres. Només les Bahames està negociant la seva adhesió.

Per a saber-ne més

<https://www.wto.org/>

Figura 3. Països membres de l'OMC

Font: OMC.

2.1.2. Acords regionals. La integració econòmica a l'Amèrica Llatina

A part del marc que ofereix l'OMC, els països poden associar-se entre si pel seu compte. De fet, a causa del «bloqueig» en les negociacions multilaterals, s'ha produït una proliferació d'acords comercials *bilaterals* (entre dos països) o *regionals* (entre més de dos països), en què els participants avancen en la liberalització pel seu compte.

Anant un pas més enllà, els països també poden optar per la integració econòmica regional, que es pot donar en diferents graus. La taula 8 presenta les diferents modalitats d'integració de menor a major, indicant també els principals acords que comporten.

Taula 8. Tipus d'integració econòmica

	Zona de lliure comerç	Unión aduanera	Mercado común	Unión económica
Eliminació o reducció de les barreres aranzelàries	X			
Creació d'un aranzel duaner comú davant de la resta del món	X	X		
Eliminació d'obstacles a la lliure circulació de factors productius (capital, treball)	X	X	X	
Coordinació de polítiques macroeconòmiques	X	X	X	x

Font: elaboració pròpia en relació amb Jordan Galdúf (2005).

Partint que tots els països llatinoamericans tenen els seus respectius acords bilaterals o regionals simples, ens centrarem en les formes d'integració econòmica de la regió. Aquestes impliquen més influència en les transaccions comercials.

La forma més comuna d'integració a l'Amèrica Llatina és el mercat comú. Prenen aquesta modalitat el **Mercat Comú Centreamericà (MCC)**, creat el 1960 per Costa Rica, el Salvador, Guatemala, Hondures i Nicaragua. També la **Comunitat del Carib (CARICOM)**, que actualment reuneix les **15 illes del Carib** (vegeu taula 9). La CARICOM es va fundar el 1973 deixant enrere la zona de lliure comerç existent anteriorment.

El 1991, es va crear el **Mercat Comú del Sud (MERCOSUR)**. Al principi, estava integrat per l'Argentina, el Brasil, el Paraguai i l'Uruguai. En fases posteriors, s'han incorporat Veneçuela (des de 2012 és membre de ple dret) i Bolívia, aquesta última encara en procés d'adhesió. Cal assenyalar que aquest «mercado» representa el 75% del PIB de la regió, d'aquí que sigui tant rellevant.

Una altra de les modalitats presents a la regió és la zona de lliure comerç. Colòmbia, l'Equador i el Perú formen la **Comunitat Andina de Nacions (CAN)**, que opera des de 2006. No obstant això, les seves arrels es troben a finals dels anys seixanta.

El **NAFTA (North America Free Trade Agreement)** és una altra de les zones de lliure comerç, en aquest cas, sobrepasant les fronteres de la regió. Aquest acord va ser signat pels Estats Units, el Canadà i Mèxic el 1994. Actualment està en procés de renegociació.

Tant els mercats comuns com les zones de lliure comerç poden establir acords amb altres països o entitats d'integració, com ara la Unió Europea. Així mateix, convé esmentar el popular estatus de l'«estat associat», que confereix un tracte preferencial als països que el sustenten. En el cas del MERCOSUR, per exemple, són estats associats Xile, Colòmbia, l'Equador, Guyana, el Perú i Surinam.

Taula 9. Formes d'integració econòmica regional a l'Amèrica Llatina

	Any creació	Nivell d'integració	Membres
Comunitat Andina de Nacions (CAN)	El procés d'integració comença el 1969. Es consolida el 2006 com a zona de lliure comerç.	Zona de lliure comerç	Bolívia, Colòmbia, Equador i Perú
<i>North America Free Trade Agreement</i> (NAFTA)	1994	Zona de lliure comerç	Estats Units, Canadà i Mèxic
Mercat Comú del Sud (MERCOSUR)	1991	Mercat comú	Argentina, Brasil, Paraguai, Uruguai, Veneçuela i Bolívia (en negociació)

Font: elaboració pròpia.

	Any creació	Nivell d'integració	Membres
Comunitat del Carib (CARI-COM)	1973. La seva precursora va ser l'Associació de Lliure Comerç del Carib (CARIFTA), el 1965.	Mercat comú	Les illes del Carib: Antigua i Barbuda, Bahames, Barbados, Belize, Dominica, Grenada, Guaiana, Haití, Jamaica, Montserrat, Saint Christopher i Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent i les Grenadines, Surinam i Trinitat i Tobago
Mercat Comú Centreamericà (MCCA)	1960	Mercat comú	Costa Rica, el Salvador, Guatemala, Hondures i Nicaragua

Font: elaboració pròpia.

2.1.3. Altres formes d'integració

A més de les formes d'integració anteriors, que poden classificar-se com a **integració econòmica regional**, a l'Amèrica Llatina han sorgit altres propostes d'unió. Aquestes tracten aspectes econòmics i comercials, però també polítics i socials. Durant els últims anys, ha tingut un auge en la creació de nous processos d'integració, resultant en el que alguns autors han anomenat la «teranyina» de la integració llatinoamericana.

Entre els casos més paradigmàtics hi ha:

- **L'Associació Llatinoamericana d'Integració (ALADI)**, creada el 1980 i de la qual formen part 13 estats llatinoamericans (Argentina, Bolívia, Brasil, Xile, Colòmbia, Cuba, Equador, Mèxic, Panamà, Paraguai, Perú, Uruguai i Veneçuela). L'ALADI recolza la integració econòmica de la regió, actuant com un marc o «paraigua» institucional i normatiu, i amb l'objectiu final de crear un mercat comú.
- **L'Associació d'Estats del Carib (AEC)**, creada pels països del Carib el 1994 per promoure la consulta, la cooperació i l'acció concertada. Actualment, consta de 25 estats membres.
- **L'Aliança Bolivariana per als Pobles d'Amèrica (ALBA)**, impulsada per Veneçuela com una alternativa a la proposta estatunidenca de l'Àrea de Lliure Comerç de les Amèriques (ALCA). Es va crear el 2004, i actualment són membres Veneçuela, Bolívia, Nicaragua, Dominica, l'Equador, Saint Vincent i les Grenadines, Antigua i Barbuda, Saint Lucia, Surinam i Saint Christopher i Nevis. L'ALBA es diferencia de totes les formes anteriors, per la seva naturalesa històrica, política i social. Podem afirmar que es tracta d'una estratègia de cooperació multidimensional que busca potenciar la regió afeblint la globalització capitalista (Revanales Monsalve, 2007).
- **La Comunitat d'Estats Llatinoamericans i Caribenys (CELAC)**. Creada el 2011, la CELAC és un mecanisme representatiu de concertació política,

cooperació i integració dels estats llatinoamericans i caribenys que reuneix permanentment els 33 països de la regió.

- L'**Aliança del Pacífic (AdP)**, fundada aquell mateix any i integrada per Mèxic, Colòmbia, el Perú i Xile. L'AdP es defineix com un organisme «d'integració profunda», apel·lant al fet econòmic, comercial i polític.
- La **Unió de Nacions Sud-americanes (UNASUR)**. Es va crear el 2008 com un fòrum de cooperació política, econòmica i social, i inicialment estava composta per 12 països. No obstant això, l'Argentina, el Brasil, Colòmbia, Xile, el Perú i el Paraguai s'han retirat recentment de la unió. Actualment, en són membres Bolívia, Guyana, Surinam, Veneçuela i l'Uruguai.

La desintegració d'aquest últim agrupament, així com la multitud i heterogeneïtat dels processos d'integració a la regió han obert un ampli debat sobre el suposat èxit o fracàs d'aquest fenomen i també de les causes d'ambdues postures.

2.2. El pes del comerç exterior

El comerç exterior és cada vegada més important en l'economia de l'Amèrica Llatina. El 2017, les **exportacions totals de béns i serveis** van assolir els **1,406 trilions** de dòlars,⁵ la qual cosa representa el **21,5% del PIB** de la regió.

En aquest marc general de la regió, és interessant subratllar les particularitats en l'àmbit nacional:

- Entre els països llatinoamericans amb més pes en el sector extern hi ha **Mèxic** (les exportacions van representar el 37,6% del PIB el 2017).
- Els **països del Carib** també es caracteritzen per una importància significativa del sector extern. A Panamà, les Bahames i Hondures el pes és superior al mexicà.
- Igualment a **Xile** i **Bolívia** les exportacions són molt significatives, les quals representen el 28,5% del PIB i a Bolívia el 27,2% el mateix any.
- Per contra, hi ha l'**Argentina**, el **Brasil** i **Cuba**. En els tres casos, el valor dels béns i serveis exportats no supera el 15% del PIB (2017). L'Argentina presenta el valor més baix (11,2%).
- El pes dels béns i serveis exportats en l'economia de **Colòmbia** (15,0%) i l'**Uruguai** (21%) també és relativament baix, per sota de la mitjana de la regió.

⁽⁵⁾En dòlars corrents. Font: Banc Mundial.

Les importacions

Les importacions van ser d'1,398 trilions de dòlars (un 22,0% del PIB).

A escala mundial

Les **exportacions** de béns i serveis llatinoamericans van representar el **6,13% del total** el 2017, i un **6,24%** en el cas de les **importacions**.

2.3. El comerç exterior de béns

Parlar de comerç exterior en el context llatinoamericà implica parlar fonamentalment del comerç de béns. El 2017, van representar més del **78,82% de les exportacions totals**.⁶ Les transaccions internacionals de serveis (referides breument a l'apartat 2.4) juguen un paper secundari. A continuació, veurem les principals característiques de les exportacions de béns a l'Amèrica Llatina, tenint en compte la seva naturalesa i la seva destinació.

2.3.1. Tipologia de les exportacions de béns

Les exportacions de béns es classifiquen generalment en dues grans categories: **productes primaris i manufactures**. Des d'una perspectiva general de la regió, veiem que les dues categories tenen un pes similar. Tal com es mostra a la taula 10, el 2017, el 47% de les exportacions van correspondre a béns primaris i el 53% a manufactures.

Taula 10. Exportacions de productes primaris i manufactures a l'Amèrica Llatina (en milions de dòlars actuals corrents i en % en relació amb el total), 2017

País	Exportacions totals FOB per grups de productes / Total exports f.o.b. by product group		Participació en el total d'exportacions totals per grup de productes / Proportion of total exports by product group	
	Productes primaris / Primary products	Productes manufacturats / Manufactured products	Productes primaris / Primary products	Productes manufacturats / Manufactured products
	(en milions de dòlars a preus corrents de mercat / millions of dollars at current market prices)		(en percentatges del valor total de les exportacions FOB de béns / percentatges of the total value of f.o.b. exports of goods)	
Antigua i Barbuda ^a	9,7	112,9	7,9	92,1
Argentina	39.945,1	16.175,2	71,2	28,8
Barbados ^a	332,6	381,6	46,6	53,4
Belice ^a	218,6	72,9	75,0	25,0
Bolívia (Estado Plurinacional de)	6.494,5	328,5	95,2	4,8
Brasil	134.138,1	80.797,6	62,4	37,6
Xile	58.872,2	9.693,3	85,9	14,1
Colòmbia	28.263,6	7.732,9	78,5	21,5
Equador	17.761,8	1.174,7	93,8	6,2
El Salvador	1.375,2	4.378,7	23,9	76,1

[A] CEPAL, sobre la base de les Nacions Unides, Base de Datos Estadístics de les Nacions Unides sobre el Comerç de Productes Bàsics (COMTRADE) [en línia] <http://comtrade.un.org/>.

^a Inclou les reexportacions.

Font: CEPAL, 2018.

⁶Valorats en termes FOB, les exportacions totals de béns van ser de 886.800 milions de dòlars corrents, el que suposaria un 78,82% de les exportacions totals de béns i serveis (1.125.079 milions de dòlars corrents). Font: CEPAL.

Les sigles FOB (*Free on Board*)

Les sigles FOB (*Free on Board*) es refereixen a una de les clàusules de compravenda més utilitzades en el comerç internacional. Sota aquesta clàusula, el venedor es compromet a posar la mercaderia a disposició del comprador a bord del mitjà de transport triat per aquest últim (que ha de ser marítim). La clàusula FOB va ser establerta, juntament amb altres, per la Cambra de Comerç Internacional, ocasionant així els famosos *Incoterms* (*International Commercial Terms*).

País	Exportacions totals FOB per grups de productes / Total exports f.o.b. by product group		Participació en el total d'exportacions totals per grup de productes / Proportion of total exports by product group	
Guyana ^a	736,1	557,1	56,9	43,1
Hondures	3.353,6	1.462,2	69,6	30,4
Jamaica ^a	702,4	673,4	51,1	48,9
Mèxic	72.475,1	332.503,0	17,9	82,1
Paraguai	7.696,0	973,7	88,8	11,2
Perú	32.911,3	4.229,7	88,6	11,4
República Dominicana	2.252,7	5.051,6	30,8	69,2
Suriname ^a	371,5	56,3	86,8	13,2
Uruguai	6.259,2	1.596,4	79,8	20,2
Amèrica Llatina i el Carib	416.696,6	470.104,2	47,0	53,0

[A] CEPAL, sobre la base de les Nacions Unides, Base de Datos Estadísticos de les Nacions Unides sobre el Comerç de Productes Bàsics (COMTRADE) [en línia] <http://comtrade.un.org/>.

^a Inclou les reexportacions.

Font: CEPAL, 2018.

El **Brasil** és el principal exportador de **productes primaris** de la regió (el 2017, el valor va ser de 134.138 milers de milions de dòlars). Cal assenyalar que, segons les dades de l'OMC, el Brasil és el tercer país exportador més gran de productes agrícoles del món (88 milers de milions de dòlars el 2017, només després dels Estats Units i la Unió Europea).

Mèxic, Xile i l'Argentina són els següents de la llista, amb un volum d'exportacions de 72.475, 58.873 i 39.945 milers de milions de dòlars respectivament en aquell mateix any.

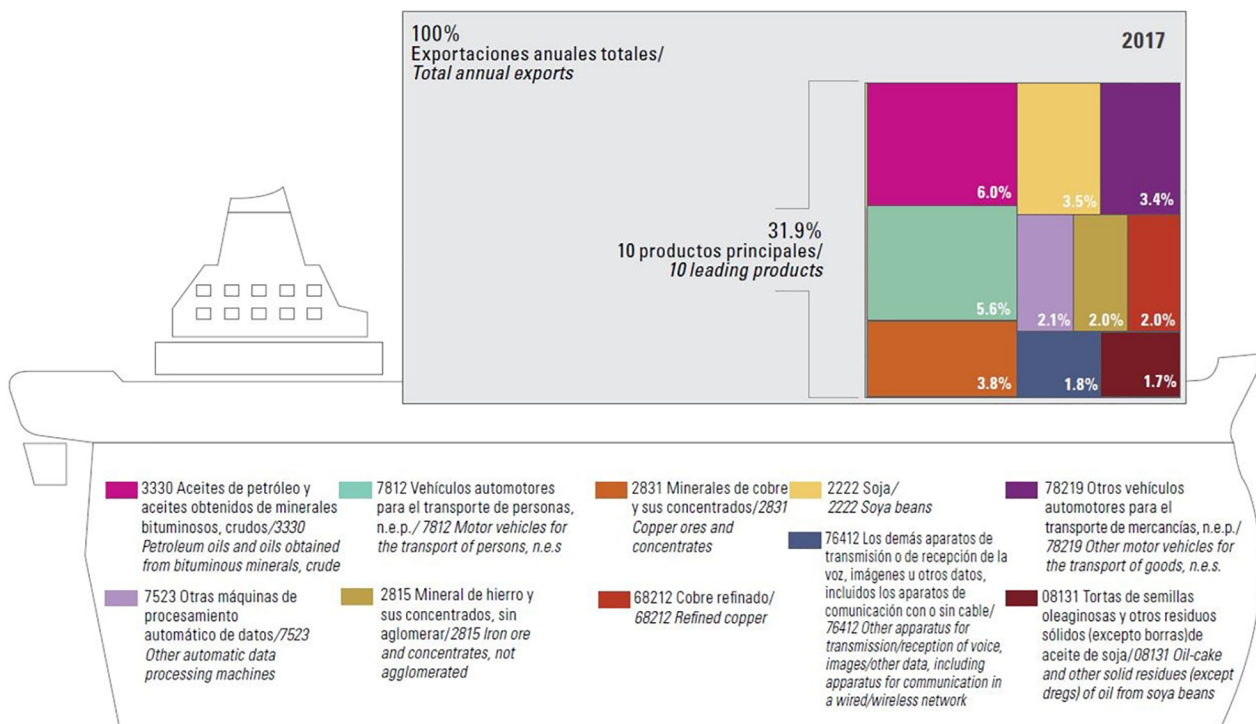
No obstant això, els països on els productes primaris tenen un **pes més gran** en relació amb el total d'exportacions de béns són **Bolívia** i l'**Equador**. En ambdós casos, superen el 90% de les exportacions. El Perú, el Paraguai i Xile també es caracteritzen per exportar principalment productes primaris, amb percentatges entre el 80% i el 90% (vegeu taula 10).

En el cas de les **manufactures**, Mèxic és, de lluny, el principal exportador (332.503 milions de dòlars el 2017). Així, el 70,7% dels béns manufacturats exportats per l'Amèrica Llatina són **mexicans**. Com podríem imaginar, el pes de les manufactures en el total d'exportacions de béns a Mèxic és un dels més elevats de la regió: 82,1%.

En les altres principals economies de la regió, com el Brasil, Xile, l'Argentina o Colòmbia, les exportacions de manufactures tenen un pes molt menor en relació amb la mitjana de la regió (vegeu taula 10).

Si baixem un esglaó més en el nivell de desagregació de les exportacions, se supedita la **concentració** que caracteritza la regió. Tal com s'observa a la figura 4, **10 productes** van representar **més del 30%** del total de les exportacions de béns el 2017.

Figura 4. Els 10 principals productes exportats per l'Amèrica Llatina segons la classificació CUCI Rev. 4 (% del total), 2017

Font: CEPAL, 2018.

Els **olis de petroli** i els **olis obtinguts a partir de minerals bituminosos i crus** han estat el producte més exportat (6,0% del total de les exportacions totals), seguits dels **vehicles automotors per al transport de persones** (5,6%).

Així mateix, els minerals ocupen un lloc destacat a la llista: el **coure**, tant en mineral com refinat, i el **ferro** també estan en el *top* 10. Igualment, convé destacar el cas de la **soja**, que les seves exportacions representen el 3,5% del total de la regió.

2.3.2. Principals socis en el comerç de béns

Els **Estats Units** és indiscutiblement el principal soci comercial de l'Amèrica Llatina quant a les exportacions de béns. El 2017, més del 44% dels productes exportats es van dirigir a aquesta destinació. Aquests productes es caracteritzen per ser majoritàriament manufactures, amb una participació del 72,2%.

Taula 11. Estructura del comerç de béns pels principals socis comercials i intensitat tecnològica de l'Amèrica Llatina (%), 2017

	Participació en les exportacions de béns totals	Participació en els béns primaris	Participació en manufactures
Xina	10,3%	93,5%	6,5%
Amèrica Llatina i el Carib	16,9%	45,8%	54,2%
Estats Units	44,2%	27,3%	72,7%
Unió Europea	10,4%	69,7%	30,3%

Font: Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL), 2018a.

La **Xina** també es troba entre els socis primordials. Encara que, el seu protagonisme és molt menor que l'estatunidenc, participant en un 10,3% en les exportacions llatinoamericanes. A diferència del cas anterior, els béns exportats a la Xina són principalment **béns primaris** (93,4% el 2017). La **Unió Europea** en general és igualment destinació d'un 10,4% de les exportacions, mostrant un patró similar al xinès (encara que amb una estructura menys polaritzada).

Pel que fa al **comerç intraregional de béns**, representa un 16,9% del total. Les exportacions van estar protagonitzades gairebé de forma equànime entre els béns primaris i les manufactures.

Aquest comerç intraregional està significativament influenciat pels acords comercials als quals ens vam referir a l'apartat 2.1. I a causa de la multitud i heterogeneïtat d'aquests, hi ha diferències importants entre els països de la regió. La figura 5 n'és una mostra.

Figura 5. Exportacions intraregionals de béns per país d'origen i importacions intraregionals de béns per país de destinació (% calculades sobre la base de les exportacions FOB), 2017

^[A] CEPAL, sobre la base de las Naciones Unidas, Base de Datos Estadísticos de las Naciones Unidas sobre el Comercio de Productos Básicos (COMTRADE) [en línea] <http://comtrade.un.org/>.

^a Incluye las reexportaciones.

^b Incluye las reimportaciones.

- **Mèxic** presenta el comerç intraregional més baix de béns (menys del 5%). Aquest fenomen respon a l'operativitat del NAFTA. Els Estats Units, i en menor mesura el Canadà, són els seus principals socis comercials.
- La **CAN** i el **MERCOSUR** expliquen la importància del comerç entre els països de l'Amèrica del Sud, tant entre els seus membres com entre els països amb estatus d'«estats associats». Destaca el cas del **Paraguai** i **Bolívia**, que el volum de les seves exportacions intraregionals va superar el 50% el 2017.
- Els mercats comuns **CARICOM** i **MCCA** també estan darrere de l'elevada participació de les exportacions i importacions del Carib i l'Amèrica Central, sent més intenses en aquest últim cas.

Quins béns importa l'Amèrica Llatina i des d'on?

Els **Estats Units** és també el principal soci comercial pel que fa a les importacions. El 2017, la seva participació va ser del 32,6%. Les importacions estatunidenques dirigides a l'Amèrica Llatina són manufactures en un 59,0% i béns primaris en un 41,0%.

La **Xina** també repeteix protagonisme (la seva participació va ser del 17,6% aquell mateix any). Mentre que la Xina importa matèries primeres de l'Amèrica Llatina gairebé totalment, les seves exportacions són manufactures en la mateixa mesura (91,1%).

La **Unió Europea** és el tercer soci comercial més gran de la regió (és l'origen del 13,8% de les importacions de béns). Aquests béns són majoritàriament manufactures (78,2%).

2.4. El comerç exterior de serveis

Com es va esmentar anteriorment, el comerç exterior de serveis té una **importància menor** en l'economia de l'Amèrica Llatina, el seu pes va ser del 21,18% el 2017 per a tota la regió.

A causa d'això, la disponibilitat de dades també és més escassa. Per exemple, les últimes xifres de la CEPAL –molt menys desagregades que en el cas dels béns–, daten del 2014. Aquest fet dificulta inexorablement la nostra anàlisi. Tanmateix, malgrat el menor pes dels serveis, i de les dificultats per abordar-lo, dedicarem aquest apartat a fer unes pinzellades sobre aquesta qüestió.

Per començar, ens centrarem en els **tipus de serveis exportats**. La taula 12 és molt útil per identificar les categories més destacades i els actors principals.

Taula 12. Exportacions de serveis per principals categories i països (milions de dòlars), 2017

Servei	Argentina	Brasil	Xile	Colòmbia	Costa Rica	Mèxic	Panamà	Perú	TOTAL
Transport	1.916	5.790	2.917	1.632	1.632	1.904	6.459	1.483	56,9%
Viatge	5.375	5.809	3.634	4.900	3.724	21.333	4.460	3.710	49.221
Assegurança	39	688	322	17	2	3.300	263	1.201	5.830
Serveis financers	159	679	134	82	90	350	1.223	59	2.686
Propietat intel·lectual	209	642	53	63	6	7	4	26	1.004
Telecomunicacions	2.037	2.186	352	344	1.175	81	294	148	5.442
Serveis professionals i consultoria	4.322	17.084	2.322	114	90	26	534	598	25.000
Serveis personals i recreatius	367	313	29	119	20	2	51	7	888

Font: elaboració pròpia amb dades de l'OMC, 2019.

Servei	Argentina	Brasil	Xile	Colòmbia	Costa Rica	Mèxic	Panamà	Perú	TOTAL
TOTAL	14.752	34.478	10.098	8.326	8.672	27.185	13.303	7.394	115.536
Participació en les exportacions totals (béns i serveis)	19,76%	13,35%	12,75%	17,69%	45,10%	6,24%	50,54%	14,28%	

Font: elaboració pròpia amb dades de l'OMC, 2019.

A primera vista podem observar la importància dels serveis de **viatge**. Aquesta categoria és la que presenta el pes més elevat en les exportacions a la majoria dels països llatinoamericans.

Convé ressaltar el cas de **Mèxic**, el primer exportador en termes absoluts, i també un en què el pes de les exportacions de viatge és el més important (amb un pes del 78,5%). Colòmbia i el Perú també destaquen per l'elevada contribució d'aquesta categoria a totes les exportacions de serveis, en un 58,9% i 50,2%, respectivament.

Així mateix, en alguns països del Carib, com les Bahames o Barbados, el pes pot arribar al voltant del 90%.

Els serveis de **transport** són els propers de la llista per ordre de pes a escala regional. Aquests ocupen la segona posició en bona part dels casos. És interessant esmentar Panamà, en què va acaparar un 48,6% el 2017, esdevenint un dels líders en l'àmbit llatinoamericà.

En relació amb els serveis de **consultoria**, crida l'atenció el Brasil. Amb el volum absolut més alt de la regió, aquesta classe de serveis va representar el 49,6% de les exportacions totals del país el 2017.

Pel que fa als **socis comercials**, les últimes dades proporcionades per l'OMC mostren que l'Amèrica del Nord i Europa són les principals destinacions de les exportacions de serveis. El comerç intraregional també tindria un pes significatiu, encara que menor, i similar al d'Àsia.

Informació adicional

Per a una anàlisi més detallada a nivell de país, visiteu: <https://data.wto.org/>

2.5. Participació en les cadenes globals de valor (CGV)

En aquest últim apartat ens centrarem en les cadenes globals de valor (CGV), un fenomen que està irrompent amb força en el comerç internacional. Des de 2011, es calcula que més de la meitat de les transaccions internacionals corresponen a béns intermedis.

Cadenes globals de valor

Quan parlem de cadenes globals de valor (CGV) ens referim a la partició i la distribució en diferents països de les etapes necessàries per a portar al mercat un bé o un servei. Inclou des de la concepció fins al seu ús final –passant per les activitats de I+D, producció, màrqueting, logística i distribució–, i donant com a resultat productes «made in the world».

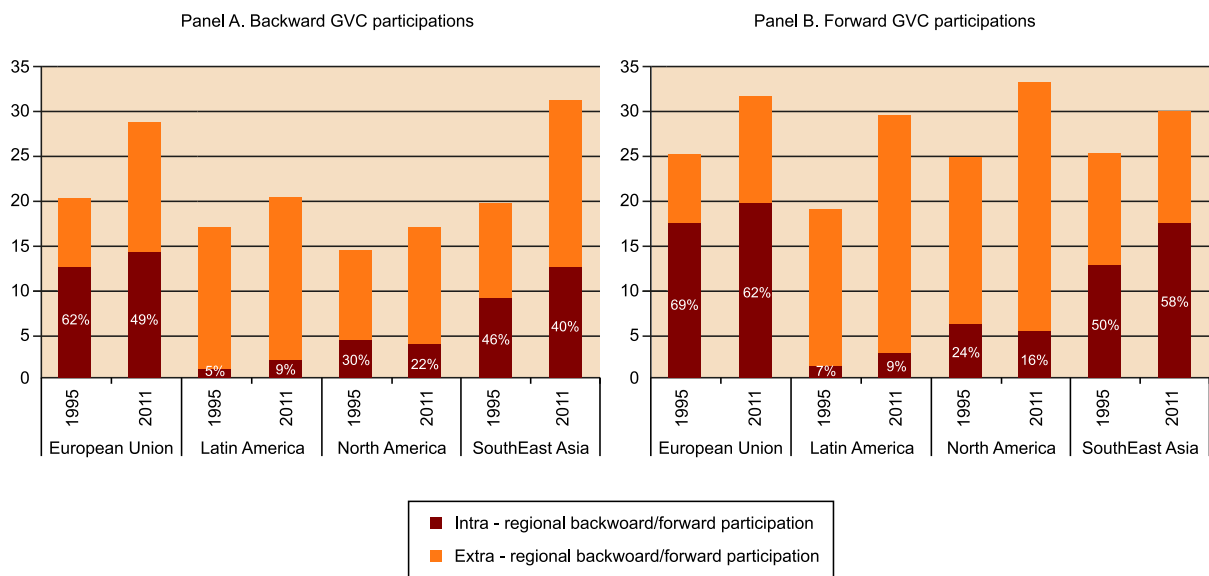
La participació en les CGV pot ser de dos tipus:

- «**Cap endarrere**» (*backward*): implica la incorporació d'*inputs* importats en el procés de producció d'un país determinat i l'*output* del qual exportarà.
- «**Cap endavant**» (*forward*): implica l'exportació de béns o serveis a altres països on constituïran *inputs* en futures etapes de la seva producció.

L'Amèrica Llatina juga un **paper significatiu** en la configuració de les CGV, **encara que menor** que altres regions del món (vegeu figura 6). Segons les últimes dades disponibles, la participació en les CGV és del voltant del 20% en les dues modalitats.

No obstant això, el seu tret més característic és la **integració extraregional** a les CGV. Aquesta singularitat és comuna tant en la seva participació «cap endarrere» com «cap endavant». El 2011, només el 9% del valor afegit estranger incorporat a les exportacions llatinoamericanes va provenir d'altres països de la regió (vegeu figura 6, panell A). A més, en el mateix any només el 9% del valor afegit exportat es va destinar a la producció de béns i serveis a la regió (vegeu figura 6, panell B). Aquest fet pot cridar-nos l'atenció tenint en compte els múltiples acords d'integració econòmica de la regió.

Figura 6. Participació intraregional i extraregional en les CGV per regions del món (%), 1995 i 2011

Font: Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), 2016.

Les dades anteriors ens donen una primera imatge de la participació de l'Amèrica Llatina en les CGV des d'una perspectiva global. No obstant això, no tots els països de la regió presenten els mateixos nivells d'integració. Aquesta heterogeneïtat també es produeix en el tipus o modalitat de participació.

Mesurant la integració en les CGV: la ràtio d'integració

Una de les maneres de mesurar com està integrat un país a les CGV és a través de la ràtio d'integració. La **ràtio d'integració «cap endarrere»** mesura el % del valor afegit estranger contingut en el total de les exportacions finals d'un país, mentre que la **ràtio d'integració «cap endavant»** mesura el % del valor afegit 'exportat' per un país determinat i utilitzat en les exportacions dels socis comercials.

De vegades, ambdues ràtios s'uneixen, resultant en l'anomenada **ràtio d'integració total a les CGV**.

Xile és el país amb més participació en les CGV segons aquest últim indicador. El 2011, més del 52% de les seves exportacions, o bé, van incorporar un valor afegit estranger, o bé, 'van exportar' un valor afegit xilè que es va incorporar a les exportacions dels seus socis comercials. A més, Xile es troba en les primeres posicions a escala mundial.

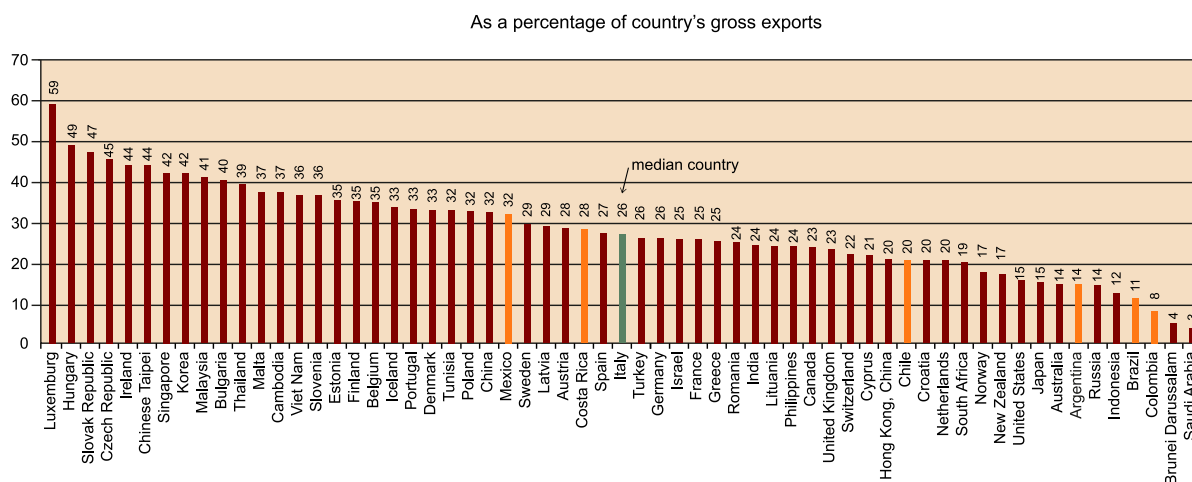
A la regió, altres països amb altes ràtios d'integració total a les CGV són Mèxic (47%), Costa Rica (45%), Colòmbia (38%), el Brasil (35%) i l'Argentina (30%).

A l'hora de dividir aquest indicador en els seus subindicadors, tenint en compte les dues modalitats de participació, se supedita la tendència dels països cap a un tipus de participació o un altre.

Mèxic i Costa Rica es caracteritzen pel predomini de la integració «cap endarrere». El 2011, el contingut de valor estranger de les exportacions mexicanes va ser del 32% i del 28% en el cas de Costa Rica (vegeu figura 7).

L'explicació d'aquest fenomen rau en l'especialització en les tasques d'emalatge i processament de béns intermedis o *inputs* d'aquests països (en el cas de Mèxic, en automòbils, productes electrònics i tèxtils; i, a Costa Rica, en equipament òptic i informàtic). Aquests *inputs* provenen prop del 40% de l'Amèrica del Nord. Això reflecteix la forta integració dels països de l'Amèrica Central a les cadenes globals de valor amb els Estats Units i el Canadà.

Figura 7. Ràtio de participació «cap endarrere» per països del món (% de les exportacions totals nacionals), 2011

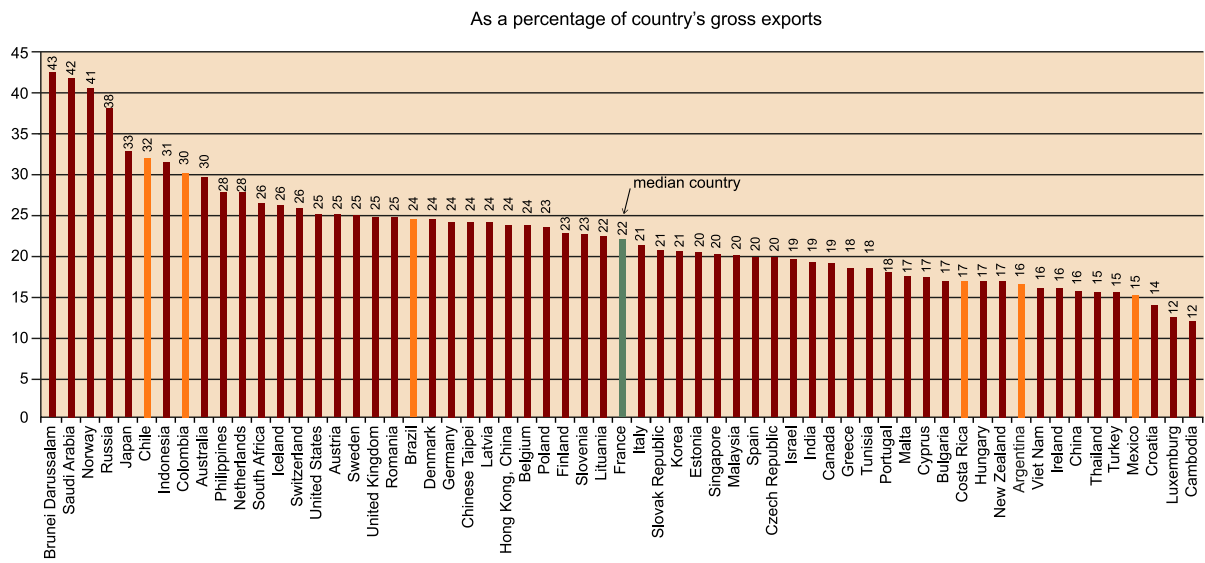

Font: Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), 2016.

Per contra, a Xile, Colòmbia i el Brasil, la integració «cap endavant» presenta més pes (vegeu figura 8). El 2011, el 32% de les exportacions xilenes van representar *inputs* incorporats als processos de producció dels seus socis comercials per a exportar posteriorment. En el cas xilè, són majoritàriament productes agrícoles o miners (com el coure) destinats als mercats asiàtics.

A Colòmbia i el Brasil, la ràtio d'integració «cap endavant» va ser del 30% i del 24%, respectivament aquell mateix any. El valor afegit colombià exportat es dirigeix en un percentatge més gran a altres països de la regió, mentre que el Brasil presenta el mateix patró que Xile: una important integració amb els països asiàtics.

Figura 8. Ràtio de participació «cap endavant» per països del món (% de les exportacions totals nacionals), 2011

Font: Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), 2016.

Resum

La **producció agrícola** ha crescut de manera espectacular en els últims anys a l'Amèrica Llatina. El **blat de moro**, la **soja** i la **canya de sucre** són els productes estrella, cultivats principalment a Mèxic, el Brasil i l'Argentina. Aquests països també es troben entre els països líders en producció a escala mundial. Tot i això, el **pes relatiu** del sector ha disminuït lleugerament en els últims anys. El 2017, va representar el **4,9% del PIB**.

En el territori llatinoamericà no només hi ha unes condicions ideals per al cultiu, sinó que en el seu subsòl s'hi troben fastuoses **reserves de minerals i fòssils**. La regió alberga les provisions més grans a escala mundial de liti, coure, plata i níquel, la majoria concentrades a Xile, Mèxic, el Perú, el Brasil i l'Argentina. Veneçuela destaca per tenir les reserves més grans de petroli del món, i importants dipòsits de gas natural.

La **producció minera** ha crescut significativament en termes absoluts des dels anys noranta. No obstant això, el seu pes en relació amb el PIB també ha disminuït. Les fluctuacions dels preus d'aquest tipus de producte en el mercat mundial expliquen en part aquesta trajectòria.

Pel que fa a la **indústria**, la seva contribució a l'economia llatinoamericana es va situar en el 12,8% el 2017. El seu descens en els últims decennis és el més destacable. Mèxic és el país on el sector manufacturer presenta el pes més gran de la regió (17,2%).

El pes de la **construcció** s'ha mantingut relativament estable. En l'actualitat, és del 5,5%. Tanmateix, en alguns països, com l'Equador, l'Uruguai o Panamà, és considerablement més elevat. En aquest últim va ser de més del 19% del PIB.

El **sector de serveis** segueix sent el que té **més pes en relació amb el PIB** (67,2% el 2017). Dins d'aquest, destaquen les categories relatives als serveis financers, el comerç i l'hostaleria i l'administració pública. Els països del Carib acostumen a tenir les contribucions més elevades d'aquest sector, superant el 70%.

L'Amèrica Llatina es caracteritza per presentar **múltiples acords comercials**. Els acords multilaterals de l'OMC conviuen amb formes d'integració econòmica regional com les zones de lliure comerç (NAFTA i CAN) i els mercats comuns (MERCOSUR, CARICOM i MCCA). En els últims anys, també hi ha hagut un auge d'altres formes d'integració que van més enllà de l'àmbit econòmic, resultant en l'anomenada «teranyina» d'integració llatinoamericana.

Aquests acords són determinants en el **comerç exterior** de la regió, que es caracteritza per un pes important del sector extern. El 2017, les exportacions totals van representar el **21,5%** del PIB de la regió.

Les exportacions de **béns** són indiscutiblement les **protagonistes** (representant al voltant del 78,82% del total el 2017). El **Brasil** és el país líder en l'exportació de béns primaris, mentre que en el cas de les manufactures, **Mèxic** és el país que sobresurt (del qual provenen el 70,7% dels productes manufacturats exportats des de l'Amèrica Llatina). A més, la regió es caracteritza per una considerable concentració de les exportacions, ja que 10 productes acaparen més del 30%.

En el cas de les **exportacions de serveis**, amb un pes del 21,18%, destaquen les categories de viatge i serveis professionals i de consultoria.

La majoria de les exportacions llatinoamericanes estan destinades als **Estats Units**, el **soci comercial** per excel·lència de la regió. En el cas de l'Amèrica Central i el Carib, aquestes relacions són més intenses. A països de l'Amèrica del Sud, el comerç intraregional, la Xina i la Unió Europea tenen més pes.

L'Amèrica Llatina juga un **paper significatiu** en la configuració de les CGV, **encara que menor** que altres regions del món (la seva participació en les CGV és al voltant del 20% tant en la participació «cap endarrere» com «cap endavant»). El seu tret més característic és que la integració té lloc majoritàriament amb països de fora de la regió.

Bibliografia

BBC (2019, abril 1). Cuáles son los países con mayores reservas de petróleo y por qué esto no siempre es señal de riqueza. Recuperat de <https://www.bbc.com/mundo/noticias-47748488>

Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL) (2018a). Anuario estadístico de América Latina y el Caribe. A *Informes anuales CEPAL*.

Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL) (2018b). *Perspectivas del comercio internacional de América Latina y el Caribe*. Santiago: Naciones Unidas.

Jordan Galdúf, J. M. (2005). *Economía de la Unión Europea* (5a ed.). Madrid: Civitas Ediciones S.L.

Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) (2016). *Participation in Global Value Chains in Latin America*. Recuperat de <https://doi.org/10.1787/5jlpq80ts8f2-en>

Revanales Monsalve, J. G. (2007). Estructura morfológica del ALBA: ni el ALCA ni el ALBA son esquemas de integración. *Anuario de Derecho*, XXIII, 437–450. Recuperat de file:///C:/Users/Usuario/Downloads/28353-82849-1-PB.pdf

Di Sbroiavacca, N. di, Dubrovsky, H., Nadal, G. i Contreras, R. (2019). *Rol y perspectivas del gas natural en la transformación energética de América Latina: aportes a la implementación del Observatorio Regional sobre Energías Sostenibles*. Santiago: Naciones Unidas.

Bases de dades

Banc Mundial: <https://data.worldbank.org/>

CEPAL: <https://estadisticas.cepal.org/>

Organització Mundial del Comerç: <https://data.wto.org/>

